

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
CUMHURİYETİN 100 YILINA ARMAĞAN DİZİSİ - XIV

Türkiye’de Tarih ve Tarihçilik

Editörler

Prof. Dr. Esma REYHAN
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
CUMHURİYETİN 100 YILINA ARMAĞAN DİZİSİ - XIV

Türkiye’de Tarih ve Tarihçilik

Editörler

Prof. Dr. Esmâ REYHAN
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
CUMHURİYETİN 100. YILINA ARMAĞAN DİZİSİ - XIV
TÜRKİYE'DE TARİH VE TARİHÇİLİK

Editörler:

Prof. Dr. Esmâ REYHAN
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

Kapak Tasarımı ve Dizgi:

Doç. Merve ERSAN
Doç. Semih DELİL
Öğr. Gör. Burhan ŞOHOĞLU
Öğr. Gör. Ozan KÜÇÜKUSTA
Arş. Gör. M. Furkan TERZİ

Redaksiyon Kurulu:

Doç. Dr. Tayfun HAYKIR
Arş. Gör. Dr. Merve AKBAŞ
Arş. Gör. Dr. Zeynep ŞENER
Arş. Gör. Bekir Yavuz PEKACAR
Arş. Gör. Kadirhan ÖZDEMİR
Arş. Gör. Züleyha Nurgül ERTUĞRUL

EISBN: 978-625-371-086-6

Yayın Tarihi: Aralık 2023

Yayın:

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK
EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
Sertifika No.: 40340

Kültür Mah. Kızılırmak Sok. No:74/1-2
Kocatepe Kültür Merkezi Çankaya / Ankara

© Copyright 2023, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi tarafından hazırlanan bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Kitap bölümlerinin hukuki ve etik sorumlulukları yazarlarına aittir. Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri “tanınmış uluslararası yayınevi” statüsündedir.

Adres:

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü
Yücetepe Mahallesi 85. Cadde No: 8 06570
Çankaya/ANKARA
www.hacibayram.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Prof. Dr. M. Naci BOSTANCI.....3

Ön Söz

Prof. Dr. Esmâ REYHAN, Doç. Dr. Nasrullah UZMAN.....6

Atatürk ve Türk Devriminin Temelleri

Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN.....15

Milli Mücadelenin Yüzüncü Yılında Atatürk'ün Tarih Bilinci

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN.....29

Atatürk'ün Anısına Adanmış Bir Antik Kent: Şapınuva

Prof. Dr. Esmâ REYHAN, Dr. Öğr. Üyesi Tülin CENGİZ, Murat AYDIN.....41

Cumhuriyet'in Kadınlara Armağanları

Prof. Dr. Meşküre YILMAZ.....79

İstiklal Harbi'nde Yunan İşgalinin Meşruiyeti Ve Sınırları Meselesi

Prof. Dr. Mustafa TURAN.....101

Şizofrenik Bir Eğilim Mi; Tarih İlmine Tutulan Gerçeklik Aynası Mı: Postmonernist

Tarih Anlayışını Anlama Çabası

Doç. Dr. Şarika BERBER.....121

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Afrika Çalışmaları ve Uluslararası Literatüre Katkıları

Prof. Dr. Ü. Gülsüm POLAT, Esra ALTUN.....133

Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Prof. Dr. Aydın Taneri'nin Türk Devlet ve Toplum Hayatına Dair Gözlemleri

Dr. Taner LÜLECİ.....147

Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'ye Diplomatik Ziyaretlerde Bulunan Pakistan Liderleri (1954-1964)

Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ.....161

İSTİKLAL HARBI'NDE YUNAN İŞGALİNİN MEŞRUIYETİ VE SINIRLARI MESELESİ

Mustafa TURAN*

En basit tanımıyla tarih, geçmişte yaşanan olayları yer, zaman ve faileri belirterek sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele alan bilim dalıdır. Tarihi bir olayın hakkıyla anlaşılabilmesi için öncelikle olayın vuku bulduğu zamanın özellikleri ve şartları esasında hareket edilmesi gereklidir ki, aksi takdirde tarihi yanılgı (anakronizm) kaçınılmaz olur. Zira her dönemin kendisine mahsus hususiyetleri vardır. Birçok husus görünüş itibariyle günümüzdekilere benzese bile tıpa tıp aynı olamaz. Tarih, mazi, hal ve gelecek ile birlikte düşünüldüğü takdirde olaylar arasında illiyet bağı kurulabilir. Yani tarih sadece geçmişin ilmi değildir. Olayın vuku bulduğu tarihten önceki gelişmelere bakılarak sebepler araştırılır. Sebepler çoğu zaman bizi çok eski tarihlere kadar götürebildiği gibi sonuçlar da günümüze kadar sürükleyebilir. Olay, sonuçları ile birlikte muhakeme edildiği takdirde sebepler daha iyi anlaşılır. Sebeplerin anlaşılması halinde de olayın gerçekliğine daha çok yaklaşmış oluruz. Tarihçinin yaşadığı zaman, olayların sonuçlarının ortaya çıktığı zaman dilimine rast geldiğinden sonuçlardan hareketle sebeplerine yönelme imkanına sahiptir. Bu ameliye, tarihçiye kaçınılmaz olarak mantık ve muhakeme kabiliyeti kazandırır ki, böylece elde ettiği bilgileri tahlil ve tasnif etmek suretiyle doğru bilgiye ulaşması mümkün olur. Bir olayın pek çok sebebi ve pek çok sonucu olabileceği gerçeğinden hareketle her şeye rağmen salt gerçeklikten uzak bir tez-görüş-bilgi de ortaya çıkabilir. Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanı şaşırtacak bir mahiyet alır." sözünden de anlaşılacağı gibi tarihçinin üzerinde çalıştığı konu "Değişmeyen Hakikat" in ortaya çıkarılmasıdır. Bu yönüyle de tarihçi ahlaki bir mesele ile karşı karşıya olduğunu bilir-bilmelidir. Nefsin ve aklın kontrolünde insanın fitratına-yaratılışına uygun düşünmesi, davranması ve yaşaması olarak tanımlayabileceğimiz erdemli olmak, ideal bir insanı işaret ettiği kadar tarihçinin taşıması gereken bir vasfı olarak da telakki edebiliriz.

Burada bahsettiğimiz yol-yöntem takip edilmediğinden üzerinden yüz yıl geçtiği halde kabaca bildiğimiz tarihi birçok bilgiyi sorgulamadan ve illiyet bağı kurmadan tekrarlar dururuz. Acelecilik ve zihinsel tembelliğimiz bunun en başta gelen sebebi olarak görülse de karşılaştığımız yeni bilgiler bizi bir olayı tekrar ele almaya ve yeniden sorgulamaya sevk eder.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mustafa.turan@hbv.edu.tr; ORCID: 0000-0001-5676-5043

Birinci Dünya Harbi'nin sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile teslim olan Osmanlı Devleti'nin toprakları galip devletler tarafından paylaşılmış ve mütarekeden hemen sonra Anadolu'da işgaller başlamıştır. 13 Kasım 1918'de payitaht İstanbul, Müttefik devletler tarafından işgal edildiği gibi mütareke ile ordusu terhis edilmiş, silah ve cephanesi de elinden alınan devletin direnecek hiçbir gücü kalmamıştır. Mütareke hükümlerine uygun olarak 14 Mayıs 1919 tarihinde İzmir istihkâmları Müttefik kuvvetler tarafından müştereken işgal edildikten sonra 15 Mayıs 1919 günü de İzmir şehri Müttefikler adına Yunan kuvvetlerince işgal edilmiştir. Yukarıda serdettiğimiz görüşler esasında Anadolu'da başlayan Yunan işgalinin tarihi sebeplerini, sınırlarını ve meşruiyeti meselesini devletlerarası hukuk, İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ve Türk milleti açısından ele alıp değerlendirmek bu konudaki gerçekliğe bir adım daha yaklaşmamızı sağlayacaktır.

İzmir'in işgalinin tarihi sebeplerini şu iki temel olgu üzerinden açıklamak gerekmektedir:

1- Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve gelişmiş Batılı devletlerin emperyal gayeleri temelinde geliştirdikleri politikalar,

2- 1821'de Mora'da Yunan isyanının çıkması ve Yunan Megali İdeası'nın hayat bulması.

Esasen Yunan isyanının ortaya çıkması ve isyan sonunda bağımsız Yunan Devleti'nin kurulması, Batılı büyük devletlerin politikalarının bir sonucudur. İsyanın çıkması ve isyan sırasında yaşananlar karşısında devletlerarası hukuku belirleyen büyük devletlerin tutumları zaten bu gerçeği tebarüz ettirmektedir.

Milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri (Self-determination) fikrinin uluslararası politikada kabul görmeye başlaması genellikle 1789 Fransız İhtilali'ne bağlanmaktadır. 19. yüzyılda kurulmaya çalışılan yeni dünya düzeninde tabii haklar ve özgürlüklerin politik merkeze yerleşmesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkmaya başlayan isyanların nedeni de tabii haklar temelinde gelişen fikirlerin bir tezahürü olarak görülmüştür. Oysa büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarına ve Osmanlı toplum düzenine bakılırsa meselenin tabii haklar ve özgürlüklerin ötesinde siyasi bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Yakınçağın başlarında Batılı devletlerin politikalarını, 1789 Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu fikriyat ile sanayileşmenin kazandırdığı değerlerin belirlediği bir gerçektir. Temel haklar ve özgürlükler temelinde ortaya çıkan bu fikriyat öncelikle Avrupa'da siyasi, idari ve toplum hayatında ciddi değişikliklere yol açmış ve devletlerarası ilişkilerde de yer bulmuştur. Büyük devletlerin emperyal politikaları ile birlikte düşünülürse yayılan fikirler, Osmanlı Devleti gibi çok milletli ve kültürlü yapıya sahip devletleri doğrudan etkilemiştir. Medeni bir teşebbüs gibi

görünen tabii hak ve özgürlük talepleri, milliyetçilik ideolojisiyle hareket eden topluluklar ile sanayileşmiş devletlerin gayelerini meşrulaştıran bir gerekçe haline gelmiştir.

1814'te Napoleon'un yol açtığı meseleleri halletmek üzere toplanan Viyana Kongresi'nde Avrupa devletleri, 1815'te diplomatik ilişkilerin düzenlenmesini tayin eden bir anlaşma yapmışlardır. Viyana Kongresi'nin toplanma gerekçeleri ve alınan kararlar Osmanlı Devleti ile doğrudan ilgili değildi. Zaten Osmanlı Devleti de Kongreye katılmamıştı. Ancak Viyana'da kendi meselelerini halleden Avrupa devletleri bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılması yönünde hareket etmişlerdi. Kongrede Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumlar konusuna dikkat çekmek isten Rus Çarı I. Aleksandr, Osmanlı Devleti'yle ilgili meseleler için Şark Meselesi (Question d'Orient) tabirini kullanmıştı. Viyana Kongresi'nde ilk defa zikredilen Şark Meselesi tabiri Osmanlı Devleti'ndeki gayri Müslim tebaanın himayesi için kullanılmışsa da zamanla daha geniş bir anlam kazanmış, Avrupa büyük devletlerinin Osmanlı Devleti'ni iktisadi, siyasi nüfuz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdas ederek parçalamak ve Osmanlı idaresinde yaşayan muhtelif milletlerin bağımsızlıklarını sağlamak istemelerinden kaynaklanan tarihi meselelerin tümüne Şark Meselesi denilmiştir (Küçük, 1979: 607; Kurat, 1986: 7; Karadağ, 2015: 7; Kodaman, 1983: 162). Viyana Kongresi'nden sonra kurulmak istenen yeni dünya düzeninde en büyük engel olarak görülen Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması gerekliydi. Tabiatıyla Şark Meselesi gelişmiş Avrupa devletlerinin emperyalist amaçlarını meşrulaştıran temel bir ilke haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Osmanlı toplum yapısı içinde gayrimüslim unsurların ayrılma temayülünü belirgin hale getirdiğini de görmemiz gerekmektedir. Özellikle Osmanlı devleti/toplumu içinde önemli ve imtiyazlı bir konumda bulunan Rum unsurun bağımsızlık düşüncesine kapılması için uygun bir ortam kendiliğinden oluşmuştu. Aydınlanma çağının başladığı bir dönemde Yunan düşüncesine tekrar hayat kazandırarak Avrupa'yı yeniden yaratma fikrine kapılan Avrupalı aydınların Helen kültürüne dair hissiyatları ve çalışmaları, Rum unsuru heyecanlandığı gibi kurulmak istenen yeni dünya düzeninde büyük devletlerin emperyalist gayelerini gizlediği gibi adeta meşrulaştırmıştır. Bu heyecan ve büyük devletlerin desteği ile Bizans ve Pontus topraklarında (!) bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan Yunan Megali İdeası (Büyük Ülküsü)¹ (Smith, 1978: 9; Hatipoğlu, 1988: 29), bu topraklarda tek bir Türk ve Müslüman bırakılmamasını hedef göstermekte gecikmeyecektir. Kilisenin de marifeti

¹ Yunan Megali İdeası'nda Bizans İmparatorluğu'nun Yunanlılık bünyesinde diriltilmesi, Anadolu'nun Elenleştirilmesi, Balkanlar ve Anadolu'da Türk hâkimiyetine son verilmesi hedef olarak gösterilmiştir.

ile dini ve milli bir karakter alan isyanı başlatan Rumlar, öncelikle Mora'da yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları Müslümanları ve Türkleri yok etmeye girişmişlerdir (Turan ve Gürbüz, 2006: 11).

1821'de başlayan Rum isyanı bastırılmış; ancak İngiltere ile Rusya arasında 4 Nisan 1826'da imzalanan Saint Petersburg Protokolü ve ardından 6 Temmuz 1827'de Fransa'nın da katılımıyla gerçekleştirilen Londra Protokolü sonrasında Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi veren özerk bir Yunan devletinin kurulması kararlaştırılmıştı. Protokolün Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine alınan kararı kabul ettirmek amacıyla 20 Ekim 1827'de Navarin'de bulunan Osmanlı donanması, İngiliz, Fransız ve Rusya'nın müşterek donanması tarafından yakılmıştır. Navarin baskınından sonra Osmanlı Devleti 1826'da Rusya ile yapılmış olan Akkerman Antlaşması'nı iptal etmiş ve Çanakkale Boğazını Rus gemilerine kapatmıştır. Bunun üzerine başlayan 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Rus orduları Edirne'ye kadar ilerleyerek bu şehri ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yenilgisi üzerine Edirne Antlaşması imzalanmış ve 1829'da Mora yarımadasında Yunan Devleti kurulmuştur. Osmanlı Devleti de 1830'da bu devleti tanımak zorunda kalmıştır. Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi Yunanistan Devleti'nin kurulmasında isyancı Rumların bir başarısı söz konusu değildir. Dönemin büyük devletlerinin kendi çıkarları için yürüttükleri politikalar ve askeri müdahaleler sonunda kurulan Yunanistan Devleti, daha sonraki tarihlerde de bu devletlerin sürekli desteklerini görmüştür.

Yakınçağın başlarından itibaren sürekli toprak kaybeden Osmanlı Devleti ise hâkimiyet sahasını ve varlığını kendi gücü ile koruyabilen bir devlet değildir. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, bir yandan kaybettiği savaşların yaralarını sarmaya çalışırken bir yandan da gayri Müslim tebaanın isyanlarıyla uğraşmıştır. Gayri Müslimler bağımsızlık talepleriyle isyan ederlerken büyük devletler bu durumu kendi çıkarları için kullanmakta gecikmemişler, Osmanlı tebaası olan gayri Müslimler lehinde reformlar yapılmasını istemeye başlamışlardır. Artık bu yüzyılda Osmanlı Devleti yabancı devletlerin siyasi müdahalelerine açık hale gelmiştir. Mesele, Avrupalı büyük devletlerin tahrik ve destekleriyle Osmanlı ülkesinde yaşayan gayri Müslim unsurların bağımsız ulus-devletlerini kurmalarıyla sınırlı kalmamış, ortaya çıkan bu devletler/devletçikler devam eden süreçte hamilerinin politikaları ekseninde Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve tasfiyesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Nitekim emperyalist devletlerin menfaatleri ile gayri Türk unsurların emelleri birleşince mesele; ulus-devletlerin kurulması yönündeki tarihi süreç olmaktan çıkmış ve kısa bir sürede Türk varlığının sistemli imhasına dönüşmüştür (Karpas, 2004). Osmanlı Devleti, 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi), Trablusgarp Harbi (1911-12) ve Balkan Harpleri (1912-13) sonunda Avrupa'daki topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu arada büyük devletlerin emperyalist amaçları ve aralarındaki çatışmalar sebebiyle ittifaklar kuruluyor ve devletler büyük bir savaşa sürükleniyordu. Osmanlı Devleti, coğrafi mevkiinin taşıdığı önem ve asırlardan beri kendisi için beslenen ihtiraslar sebebiyle bu tarihlerde oluşan gruplaşmada tarafsız kalamamış ve Almanya'nın yanında Birinci Dünya Harbi'ne girmek zorunda kalmıştı (Turan, 2009: 1070). Bu savaşta da yenilen ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Osmanlı Devleti, tamamen teslim olmuş ve kendi inisiyatifi dışında kaderinin belirleneceği Paris Barış konferansında alınacak olan kararları beklemeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti Wilson ilkelerine güvenerek mütareke istemişti. Oysa gerek mütarekede yer alan hükümler gerekse mütarekenin uygulanış tarzı, Wilson prensiplerinin çiğnendiği anlamına geliyordu. Anlaşılacağı gibi galip devletler, Mondros Mütarekesi'ni hazırlarken ustaca bir diplomasi dili kullanarak mütareke metninde yer alan kararların Wilson ilkelerine dayandırıldığı gibi bir kanaat oluşturmuşlar ve takriben bir asırlık politikalarından da vazgeçmemişlerdir.

Galip devletler, 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelerek barış müzakerelerine başlamışlardır. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan devletler (Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan) ile antlaşmalar imzalanmış, Osmanlı Devleti ile yapılacak antlaşma ise en sona bırakılmıştır. Sevr Antlaşması'nın mütarekeden neredeyse iki yıl sonra imzalanması Osmanlı mirasının büyüklüğü ve paylaşılmasının çok da kolay olmadığını gösteriyordu.

Yeni dünya düzeni kurmak iddiasındaki galip devletlerin konferansta, savaş sırasında yaptıkları gizli anlaşmalar esasında bir barış antlaşması hazırlamaları gerekiyorsa da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'ın 8 Ocak 1918 tarihinde ilan ettiği ilkeleri de göz önünde bulundurmaları gerekiyordu. Oysa uluslararası ilişkilerin hangi esaslar üzerinden düzenleneceğini belirleyen Wilson ilkelerinin öngördüğü ilişkiler düzeni bu devletlerin menfaatleri temelinde kurmak istedikleri ilişkiler düzeninden farklı gözüküyordu. Bu durumda Mondros Mütarekesi'nde olduğu gibi Osmanlı Devleti ile yapılacak antlaşmanın da usta bir diplomasi dili kullanılarak Wilson ilkelerine uygun yapıldığı kanaati oluşturacak şekilde hazırlanması gerekecekti (!)

Wilson Prensiplerinin doğrudan Osmanlı Devleti'nin geleceğiyle ilgili 12. Maddesi (Soysal, 1989: 10) şöyledir:

“Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk olan bölümlerinin sağlam egemenliği sürdürülmeli; buna karşılık, bugün Türk yönetimindeki öbür ulusal toplulukların kuşku götürmeyen biçimde yaşam güvenliği ve özerklik içinde gelişmesi sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında sürekli olarak tüm ulusların gemilerine ve ticaretine açık tutulmalıdır.”

Paris Konferansı’nda ilk anlaşmazlık Osmanlı mirasının paylaşımı konusunda 1917 yılında imzaladıkları St. Jean de Maurienne Anlaşması ile İtalya’ya bırakılacak toprak meselesi yüzünden ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmayla Antalya, Menteşe (Muğla) Sancağı ve Konya’nın büyük bir kısmı, İzmir ve kuzeyindeki bölge İtalyan toprakları olarak tanınmıştı (Kurat, 1986: 20). Oysa Akdeniz’i kontrol edecek kuvvetli bir İtalya, İngiltere ve Fransa için önemli bir tehdit oluşturabilirdi. Ayrıca Paris’te görüşmeler devam ederken galip devletler beklemedikleri bir Türk direnişiyle karşılaşmışlardı. Türk direnişi İngiltere’yi tedirgin etmişti. Bu sebeple bir an önce antlaşma yapılmalıydı. İngilizlere göre “Türkiye ile geciken barış, milliyetçilerin kuvvetlenmesi ve İttihat ve Terakki’nin yeniden doğuşunu sağlayacaktır.” (Şimşir, 1992: 313) Lloyd George muhtemel bir Türk başarısının başta sömürgelerinde olmak üzere Müslüman halklar üzerinde yapacağı etkiyi düşünerek Türklerin kesin olarak yenilmeleri ve teslim olmalarını istiyordu. Halife de İngilizlerin kontrolünde olmalıydı. İngiltere’nin 18. yüzyıldan beri sömürgelerinde uyguladığı politika şimdi de geçerliydi. İstenilen sonuç alınamaz ise kaba kuvvete ve askeri müdahaleye başvurulmalıydı. Asiler er-geç İngiliz gücüne boyun eğeceklerdi (Gaulis, 1981: 41). İngiltere’nin bu politikası için yegâne vasıta Yunanistan gözüktüyordu. Ancak Yunanistan’ın askeri gücünden emin olmadıkları gibi Türkiye’nin gerçekten tükenmiş olup olmadığından da kuşku duyuyorlardı. İngiliz Genel Kurmayı, Yunanlıların işgale kalkışmasının sürekli tedirginlik yaratacağı ve büyük ihtimalle Türklerin o toprakları yeniden ele geçirmek için harekete geçeceklerini düşünüyordu (McMillan, 2004: 348). Bu endişelere rağmen İngiltere, vazgeçmemiş ve Yunanistan’ı Anadolu macerasına sürüklemiştir. Zira planladıkları politikaların hayata geçirilmesinde zorlayıcı bir güç olarak Yunanistan’ın Anadolu’daki işgale katılması tek çıkar yol olarak görülmüştür. Böylece Yunanistan marifetiyle Türklerin direnişleri kırılabilirdi. Ancak bu aşamada söz konusu antlaşma ile İtalyanlara bırakılan arazinin Yunanistan’a verilmek istenmesi, Yunan işgalinin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açabilirdi.

Birinci Dünya Harbi başlarında (1915) İngiltere tarafından İtilaf devletleri safında yer alması karşılığında savaşın sonunda Yunanistan’a oldukça önemli sayılacak bir toprak parçasının verileceği vaat edilmişti. Yapılan bu teklifi, Yunan Megali İdeası açısından büyük bir fırsat olarak gören Yunanistan Başbakanı Venizelos, Dünya Savaşı’nın başından beri İtilaf

devletlerinin yanında savaşa girme taraftarıydı. Savaşı Almanya'nın kazanacağına inanan Yunanistan Kralı Konstantin ise tarafsız kalmanın daha güvenli olduğunu düşünüyordu. Kralı Konstantin ile Venizelos arasındaki anlaşmazlık Yunanistan'da ciddi bir bunalıma yol açmış, Venizelos, 26 Ağustos 1916'da İngiltere'nin desteği ile Selanik'te kendi hükümetini kurduğunu açıklamıştır. Venizelos, 27 Haziran 1917'de İngiltere'nin destek ve teşvikiyle Kral'ı devirerek iktidarı ele geçirmiş ve milli bölünme olarak adlandırılan dönem son bulmuştur. Venizelos iktidara geldikten hemen sonra Yunanistan'ı İtilaf Devletleri yanında savaşa sokmuştur (Köylü, 2015: 31; Yellice, 2016: 235). Ayrıca gizli anlaşmalarda adı dahi geçmeyen Yunanistan, Birinci Dünya Harbi'ne katıldıktan sonra da müttefiklerine ciddi katkı sağlamamıştır. Bütün bunlara rağmen İngiltere'nin menfaatleri ve gelecekle ilgili planları gereği İtilaf Devletlerinin safında savaşa girmesi sebebiyle Yunanistan, İngiltere için faydalı bir müttefik sayılırdı. Bununla birlikte 1915 yılı başında Yunanistan'a Batı Anadolu'da toprak verilmesi vaadi, savaşa girmesi şartına bağlı olup Yunanistan'ın bu şartı yerine getirememesi, Paris Konferansı'nda Venizelos'un beklentilerini boşa çıkarabilirdi. Venizelos, işgalin meşruiyetini Wilson ilkelerini gündeme getirmek suretiyle sağlamanın en makul gerekçe olacağını düşünmüştür. Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmemesi halinde uğrunda savaşmış oldukları prensiplerin çiğnenmiş olacağını ifade ederek işgal gerekçesini Wilson ilkelerinin 12. Maddesinde geçen "...Türk egemenliği altında bulunan diğer unsurlara özerk bir gelişme için tam ve engelsiz bir fırsatın sağlanması..." hükmüne dayandırmıştır.

Venizelos'a göre Batı Anadolu, Antik Avrupa medeniyetinin doğduğu yer olup buradaki nüfus yoğunluğu da Yunanlıların/Rumların lehine idi. Bu itibarla Wilson prensipleri esasında düşünülürse Batı Anadolu'da İzmir başta olmak üzere tatmin edici bir coğrafyanın Yunanistan'a verilmesi devletlerarası hukukun da gereği idi (Demirhan, 2019a: 210-212). Venizelos, 3 Şubat 1919'da Paris Konferansı'nda Arnavutluk'un güney bölgesini, Kuzey Epir olarak adlandırılan bölge ile Trakya'yı ve birkaç adayı istemişti. Anadolu'dan da Marmara'nın güney sahillerinin ortasından yaklaşık 400 mil güneye, İzmir'e inen kesime kadar Yunanistan'a verilmesini talep etmişti. (McMillan, 2004: 345). Venizelos'un Wilson ilkeleri temelindeki talepleri hem uluslararası hukuka uygundu hem de İngiltere için meşru bir gerekçe oluştuyordu.

İtalya ise İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu anlaşmalarda kendisine bırakılan yerleri, herhangi etnik bir esasa dayanmaksızın almak istiyordu (Demirhan, 2019a: 215). Bu itibarla İtalya'nın toprak talepleri Wilson ilkelerine de uygun değildi. Neticede İngiltere ile Fransa, 1917'de yaptıkları St. Jean de Maurienne Anlaşması'na Rusya'nın imza atmamasını hukuki

gerekçe olarak göstererek 14 Ekim 1918 tarihinde anlaşmanın hükümsüz olduğunu açıklamışlardır (Jaeschke, 1991: 60).

5 Şubat 1919 tarihinde Yunanistan'ın arazi isteklerini incelemek üzere kurulan komisyon da 30 Mart 1919 tarihinde İzmir bölgesinin Yunanistan'a bırakılmasını tavsiye etmiştir. Bu komisyonun hazırlayacağı rapora itibar etmeyeceği anlaşılan İtalya, 21 Mart 1919'da konferansta, Antalya'yı işgal etmek isteğini dile getirmiştir. İsteğine olumlu bir cevap alamayan İtalya, Paris Konferansı'ndan bağımsız hareket ederek burada asayişin olmadığı gerekçesiyle 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal etmiştir (Çelebi, 1993: 396-397). İtalya'nın Antalya'yı işgal etmesi, St. Jean de Maurienne Anlaşması'nın geçerli olduğu tezinde ısrar ettiğini gösteriyordu. İngiltere ve Fransa Antalya'nın işgali karşısında sessiz kalmışlarsa da İtalya, İzmir'in işgaline cesaret edememiştir. St. Jean de Maurienne Anlaşması ile elde ettiği kazanımlarından vazgeçmek istemeyen ve konferansta alınacak olan kararları dikkate almayacak gibi görünen İtalyanlar, 24-25 Nisan 1919'da Konya'yı işgal etmek (Demirhan, 2019a: 216) suretiyle Anadolu'daki işgallerini genişletmeye çalışmışlardır.

Bu arada 6 Mayıs 1919'da toplanan Yüksek Konsey'de İtalyanların Anadolu'daki işgallerinin durdurulması gerektiğini ifade eden Lloyd George, Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki Rumları korumak için İzmir'e asker çıkarmasını teklif etmiştir. İtalyanların St. Jean de Maurienne Anlaşması'na dayanarak zorluk çıkaracağı düşünülmese de rağmen Lloyd George'un teklifi desteklenmiş ve böylece İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesine izin verilmiştir. 12 Mayıs 1919 tarihinde yapılan toplantıda Yunanlıların İzmir'e asker çıkaracakları İtalya'ya bildirilmiş, İtalyan Başbakanı Orlando da bu kararı kabul etmek zorunda kalmıştır (Demirhan, 2019b: 1531). Alınan karara rağmen İtalyanlar, Anadolu'daki işgallerine devam etmişlerdir. İzmir'in işgalinden önce Bodrum, Marmaris, Fethiye, Kuşadası ve Selçuk istasyonunu işgal eden İtalyanlar, İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgalinden sonra da Milas, Çine, Burdur ve Muğla'yı da işgal etmişlerdir (Çelebi, 2008: 82-83).

İtalya ve Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki işgalleri, toprak talepleri ve iddiaları üzerine yaşanan karmaşa ile İngiltere ve Fransa'nın Anadolu politikaları, Yunanistan'a bırakılacak olan arazinin sınırlarını müphem bir hale getirmiştir. Ayrıca 1915'de Birinci Dünya Harbi'ne katılması halinde Yunanistan'a savaşın sonunda Anadolu'da bir miktar toprak parçası verilecekti. Yani Yunanistan'a vaat edilen arazinin verilmesi Birinci Dünya Harbi'ne katılması şartına bağlı idi. Ancak Yunanistan bu şartı yerine getirememiştir. Daha doğrusu istenilen zamanda savaşa katılamamıştır. Diğer taraftan İtalya'ya 12 Mayıs 1919'da İzmir'in Müttefikler adına Yunanlılar tarafından muvakkaten (geçici olarak) işgalinin Anadolu topraklarının

paylaşılması anlamına gelmeyeceği bildirilmişti. Her ne kadar bu ifadeyle İtalyanlar teskin edilmek istenmişse de Paris Konferansı'nda İzmir ve civarının Yunanistan'a bırakılmadığı da bir gerçektir. Dolayısıyla İzmir'in Yunanistan'a verilmesi bu kez de şarta bağlanmış gözükmektedir. Her şeye rağmen Yunanistan kendisinden istenen şartı yerine getirmek için canla başla çalışmak zorunda olduğunun farkındadır. Tabiatıyla Yunanistan'ın kazancı, işgallerden sonra göstereceği askeri ve diplomatik başarıya bırakılmış gözükmektedir.

İtilâf devletleri safında yer alan Amerika'ya göre Türkiye'den Mezopotamya, Suriye ve Ermenistan gibi yerlerin derhal ayrılması gereklidir. Esasen Türklerin Avrupa'daki varlıklarına son verilmesi gerektiği kanaatine sahip olan Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson, Türklerin Boğazlar bölgesinden de çıkarılmalarını savunmaktadır. Zaten Amerika, Wilson prensiplerinin 12. maddesi ile Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını peşinen kabul etmiş oluyordu. Amerika'nın üzerinde durduğu başka bir husus da Osmanlı Devleti ne şekilde parçalanırsa parçalansın, kim "mandater" olursa olsun bu topraklarda ekonomik ve ticari bakımdan "açık kapı" veya "fırsat eşitliği" ilkesinin uygulanması olmuştur (Armaoğlu, 1997: 633).

Kendi nüfuz alanlarını önce gizli anlaşmalarla belirleyen, daha sonra bunu Osmanlı Devleti'ne hukuken kabul ettirmenin zeminini sağlamak için Mondros Mütarekesi'ni imzalatan Müttefik Devletlerin çıkarları da çok geçmeden çatışmaya başlamıştır. Nitekim Mütarekede yer alan hükümler, Türklere hareket imkânı bırakmazken, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali meselesinde olduğu gibi Müttefik Devletlerin Anadolu'da takip edecekleri işgal siyasetlerini de şekillendirecek, birbirinden ayıracak ve yeni çıkar çatışmalarına yol açacaktır.

Paris Konferansı'nda İzmir'in işgali iznini alan Yunanistan hemen harekete geçmiştir. Önce mütareke hükümlerine uygun olarak İngiliz Visamirali Calthorpe tarafından 14 Mayıs 1919 sabahı, 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ile İzmir Valisi İzzet Bey'e birer nota verilerek İzmir istihkâmlarının mütarekenin 7. maddesine dayanarak İtilaf Devletleri'nce işgal edileceği bildirilmiştir. Ali Nadir Paşa, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'yı arayarak Amiral Calthorpe'dan İzmir'in işgal edileceğine dair bir nota aldığını bildirmiştir. Şakir Paşa da Ali Nadir Paşa'ya işgal hakkında bilgilerinin olmadığını ancak işgalin mütareke hükümlerine uygun olduğunu ifade ile gereğinin yapılmasını istemiştir. Daha sonra Amiral Calthorpe, Ali Nadir Paşa'ya ikinci bir nota vermiş ve İzmir'in Müttefik devletler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirmiştir. Ali Nadir Paşa, durumu yine Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir (Turan, 2018: 401-405).

Bu gelişmelere bakılırsa işgallerin mütareke hükümlerine uygun bir şekilde yapılmış olduğu düşünülmüş, bu sebeple İzmir'in 14 Mayıs 1919 tarihinde müttefik devletlerce müstereken işgali, mütareke hükümlerine uygun ve meşru telakki edilmiştir. Zira bu işgalde de mütarekenin meşhur 7. maddesi gerekçe gösterilerek sadece İzmir istihkâmları işgal edilecekti. Türklerin endişesi 14 Mayıs'taki işgalde Yunanistan'ın yer alabileceği ihtimalidir. Anadolu'da işgaller başlamadan önce Yunan kuvvetlerinin işgallerde yer almaması veya diğer devletler tarafından asayiş sağlandıktan sonra Yunan kuvvetlerinin gelmesi yönündeki istekler dikkate alınmamıştır. Nitekim 14 Mayıs 1919'da İzmir istihkâmlarının işgalinde Müttefik kuvvetler içinde Yunan askerleri de yer almıştır. Meseleye devletlerarası hukuk açısından bakılırsa müttefik devletler safında yer alan Yunanistan'ın diğer devletler gibi işgallere katılması meşru sayılmıştır. Asıl endişe Amiral Calthorpe'un ikinci notasında bildirdiği İzmir'in müttefik devletler adına Yunanlılar tarafından işgal edileceği hususudur ki, Türklerin itirazına rağmen bu inisiyatif de mütareke hükümlerine aykırı değildir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali kararı karşısında İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri komiserlerine bir nota vermiş, İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından işgali konusunda Paris Konferansı kararına muhalefet etmeyeceğini, ancak Osmanlı Devleti'nin hiçbir parçasının ırk, tarih ve coğrafya açısından Yunanistan ile hiçbir alakasının olmadığını belirterek işgale Yunanistan'ın katılmasını protesto etmiştir (Bayar, 1968: 2000). Hiçbir fayda sağlamayacak olan bu protesto dışında Mütarekede İzmir'in işgali ve bu işgalde Yunanlıların bulunacaklarına dair bir kaydın bulunmadığı da dillendirilmemiştir. Zaten bu protestoda İzmir'in işgali konusunda Paris Konferansı kararına muhalefet edilmeyeceğinin söylenmesi, İstanbul Hükümetinin tamamen teslim olduğunu göstermektedir.

Bu gelişmelerden sonra İzmir 15 Mayıs 1919 günü Yunan kuvvetlerince işgal edilmiştir. Anadolu'da Yunan işgali İzmir'le sınırlı kalmamış ve bugünkü 12 vilayet Yunanlılar tarafından peyder pey işgal edilmiştir. Anadolu'da Yunan işgalleri devam ederken büyük bir fırsat yakaladığını düşünen Yunanistan Başbakanı Venizelos, Paris Konferansı'nda mümkün olduğunca geniş bir arazinin Yunanistan'a verilmesini sağlamak için diplomatik temaslarını sürdürmüş, bu arzusunu hukuki gerekçelere dayandırmak amacıyla kendince deliller bulmuştur. Venizelos, istediği arazi hususunda iki gerekçe ileri sürmekteydi:

1-İzmir ve genel olarak Batı Anadolu'da Yunan-Rum nüfus, Türklerden daha çoktur.

2-Batı Anadolu'da Türklerin boyunduruğunda yaşayan Rumlar, Türklerin zulümlerine maruz kalmakta olup katledilmeleri ihtimali vardır.

Venizelos'a göre Wilson prensiplerine göre hareket edilecekse Batı Anadolu'da önemli bir arazinin Yunanistan'a verilmesi gerekirdi. Zira Yunanistan bu iddialarını Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar devam ettirmiştir. Yunanistan, İzmir'in işgalinden Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen sürede ise bölgede nüfus kesafetini kendi lehine değiştirebilmek için Türklere karşı katliamlara girişmekten ve her türlü mezalimi yapmaktan imtina etmemiştir. Yunanistan bu başarısının (!) karşılığını da Sevr Antlaşması'nda almak isteyecektir.

İtilaf Devletlerince Paris'te hazırlanan barış antlaşması tasarısı kararlaştırıldıktan sonra 22 Nisan 1920'de Osmanlı Devleti resmen konferansa davet edilmiştir. İngiltere ve Fransa, hazırladıkları barış şartlarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek için çaba harcadıkları bir süreçte işgal edilen Anadolu topraklarında işgale ve işgalcilere karşı çoban ateşi gibi yer yer Kuva-yı Milliye hareketleri başlamıştı. Özellikle İngiliz, Fransız işgalleriyle Ermenilerin giriştikleri katliamlar, Türklerin teşkilatlanmalarına vesile olmuş; Mersin, Tarsus, İslâhiye, Maraş, Antep ve Urfa'da başlayan Kuvâ-yı Milliye hareketi, işgal kuvvetlerinin bölgede hakimiyet kurmasını önemli ölçüde engellemiştir. Nitekim Türk kuvvetlerinin direnişi sebebiyle Fransızlarla 28 Mayıs 1920'de geçici bir mütareke yapılmıştır (Turan, 2014: 73-74). Mütareke, kısa sürede ihlal edilmişse de Türk direnişinin bölgede devamı ve başarısının Fransızları müttefiklerinden ayrı olarak anlaşılmaya zorlayacağını gösteriyordu.

6 Mayıs'ta Konferans'a bir heyetle katılan Tevfik Paşa'ya, 11 Mayıs'ta Fransız Dışişleri Bakanı ve Konferans Başkanı Millerand tarafından barış antlaşmasının metni verilmiştir. Verilen metin çok ağır bir dille kaleme alınmış olup Osmanlı Devleti'ni neredeyse savaşın tek müsebbibi olarak gösteriyordu.

Tevfik Paşa, 17 Mayıs 1920 tarihli bir mektup ile Damat Ferit Paşa'ya, antlaşma metni hakkındaki görüşlerini bildirmiştir. Mektubunda, teklif edilen barış şartlarının, devletin yıkılmasından ve Padişah'ın hukukunu imhadan başka bir şey olmadığını belirten Tevfik Paşa, antlaşmanın Osmanlı Devleti'ni bağımsızlıktan mahrum bir müstemleke haline getireceğini, dolayısıyla teklif edilen şartlar tamamen değiştirilmedikçe barış antlaşmasının imzalanmasına imkân olmadığını ifade etmiştir (Bayur, 1973: 60). Konferans delegasyonuna bir de muhtıra veren Tevfik Paşa, kendisine verilen barış şartlarını, bağımsız bir devletin kabul edemeyeceği düşüncesiyle geri dönmüştür (Ünal, 1974: 508).

Tevfik Paşa'nın dönmesinden sonra şartlar ne olursa olsun antlaşmayı imzalamakta kararlı olan Sadrazam Damat Ferit Paşa, heyet başkanı olarak Paris'e gitmiştir. Paris'te süren

görüşmelere 19 Haziran 1920’de katılan Damat Ferit, hazırladıkları metni Barış Konferansı’na vermiştir. Konferans’ta yaptığı konuşmada, Türkiye’nin Birinci Dünya Harbi’ne girmekle suç işlediğini, bu suçun İttihatçılara ait olduğunu ileri sürerek, Ermenistan kurulması konusunda görüşmelere hazır olduklarını, fakat devletin parçalanmasını kabul etmeyeceklerini söylemiştir (!) İtilâf Devletleri, 22 Haziran’da Yunan ordusunun elde ettiği başarı sebebiyle, Osmanlı Devleti’nin isteklerini reddederek, Damat Ferit’e verdikleri cevapta, Türklerin yüzünden çok büyük kayıplara uğradıklarını, hazırladıkları metnin üzerinde hiçbir değişiklik yapmayacaklarını belirtmişler ve antlaşmayı imzalamak veya reddetmek için 27 Temmuz’a kadar süre tanımışlardır (Aybars, 1984: 233). Buna göre: “Eğer Osmanlı Hükümeti antlaşmayı imzalamaktan çekinir ve hatta imzaladığı halde Anadolu’da nüfuzunu iade ve antlaşmanın uygulanmasını sağlama hususunda yetersizlik gösterirse Müttefikler antlaşma hükümleri gereğince bu kararı tekrar inceleme ve bu kere Türkleri ebediyen Avrupa’dan kovma durumuna girebileceklerdir.” (Kurtuluş Savaşımız, 1973: 17) Tabiatıyla bu ifade, antlaşmayı imzalamaktan kaçınılırsa, İstanbul’un kesin olarak Türklerin elinden alınacağı şeklinde yorumlanmıştır (Jaeschke, 1991: 202). Ayrıca Müttefikler, Osmanlı Devleti’nin antlaşmayı imza etmeyeceğini göz önünde bulundurarak İstanbul’un da Yunan askeri tarafından işgal edilmesini kararlaştırmışlardır (Bilsel, 1998: 341). İstanbul zaten işgal altında ise de bu kararda İstanbul’un Yunanlıların insafına terk edileceği iması vardır. Yani Türkler, Yunanlılar tarafından işgal edilen yerlerde yaşananları göz önüne almalıdırlar. Bu gelişmeler üzerine Meclis-i Vükelâ, 20 Temmuz’da antlaşmanın imzalanmasını tavsiyeye karar vermiştir. Kararda: “Ya İstanbul’da ve milli beşiğimiz olan Anadolu’da hâkim kalmak suretiyle küçük, fakat yine bir devlet halinde bulunmak veyahut yapılan teklifi reddederek Osmanlı Devleti’nin hayatına son vermekten başka bir çare olmadığı” ifade edilmekteydi. Bundan dolayı barış taslağı, 22 Temmuz’da İstanbul’da toplanan Saltanat Şurası’nda ele alınmış ve antlaşmanın zorunlu olarak imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine Hâdi Paşa, Tevfik Bey ve Bern Elçisi Reşat Halis Bey’den mürekkep bir heyet Paris’e giderek 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması’nı imzalamışlardır (Turan, 2014: 76).

433 maddeden oluşan Sevr Antlaşması’nın girişinde 28 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan’da vuku bulan harp ilanı ile Türkiye tarafından 29 Ekim 1914 tarihinde Müttefik Devletlere karşı açılan ve Türkiye’nin müttefiki olan Almanya tarafından idare olunan savaşın sonunda Türk Hükümeti’nin talebi üzerine 30 Ekim 1918 tarihinde bir mütareke yapıldığı, savaşın barışa dönüşmesi arzu edildiğinden antlaşma devletlerinin kendi delegelerini tayin ettikleri ifade edilmiştir.

Yapılan bu antlaşmada taraf devletler sıralanırken ilk olarak “Haşmetlû Büyük Britanya ve İrlanda müttehit Krallığı ve mavera-yı ebharda (denizler ötesi/denizaşırı) Britanya arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru” adına Britanya Kralı’nın Paris elçisi Sir George Dixon Graham’ın atanmış olduğu belirtildikten sonra Kanada Dominyonu için Birleşik Krallık nezdinde Kanada yüksek komiseri; Avusturalya için Birleşik Krallık nezdinde Avusturya yüksek komiseri; Yeni Zelanda Dominyonu için Britanya Kralı’nın Paris elçisi; Müttehit Güney Afrika için Birleşik Krallık nezdinde Güney Afrika yüksek komiseri; Hindistan için de Hindistan işleri müsteşar yardımcısı zikredilmiştir. Sonra da Fransa, İtalya, Japonya, Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Hicaz Krallığı, Lehistan, Portekiz, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Çekoslovak delegeleri yer almıştır. Bu tablo yapılan antlaşma ile Osmanlı Devleti’nin mukadderatına karar veren-karar verecek olan en önemli devletin İngiltere olduğunu gösterdiği gibi yeni dünya düzeninin kuruluşunda da İngiltere’nin hâkim rol oynamakta olduğunu göstermektedir.

Yunanistan adına M. Eleftherios Venizelos da bir heyetle antlaşmada yer almıştır. Türkiye adına da Ayan üyesi Hâdi Paşa, Ayan üyesi Rıza Tevfik Bey, Reşad Halis Bey, Türkiye’nin Bern Yüksek Temsilcisi ve murahhas elçisi tayin edilmişlerdir.

Antlaşma metninin I. Bölümü’nde Cemiyet-i Akvam Ahitnamesi 26 madde halinde yer almakta olup sonunda Cemiyet-i Akvam’ın asıl azaları olarak 32 devlet bulunmaktadır. Ahitnameye katılmaya davet edilen 13 devlet de sıralanmıştır. Antlaşma metninin hemen başında Cemiyet-i Akvam Ahitnamesi’nin ayrıntılı bir şekilde yer almasının sebebi antlaşmanın tam anlamıyla devletler arası hukuka uygun olarak bütün dünya devletlerinin iştirakiyle yapıldığı intibaini vermektir. Aynı zamanda kurulmakta olan yeni dünya düzeninde devletlerarası ilişkilerin de bütün devletlerin kabul ve onayıyla açık diplomasi kuralları çerçevesinde gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Ancak metnin hemen başında antlaşmaya iştirak eden devletlerin protokol tanımlarından eşitler arasında yegâne söz sahibi devletin yine İngiltere olacağı anlaşılmakta idi.

Cemiyet-i Akvam Ahitnamesi’nden sonra II. Bölüm’de Türkiye’nin sınırları ele alınmıştır. (27-35. Maddeler) III. Bölüm’de Siyasi maddeler bahsinin Birinci Kısımında İstanbul’a dair hüküm vardır. (36. Madde) 37-61. maddeler Boğazlara dair hükümleri ihtiva etmektedir.

Burada Sevr Antlaşması’nı bütün hükümleri itibariyle ele almayacağız. Sadece Anadolu’da Yunan işgali ile ilgili maddeleri değerlendirmek suretiyle Yunan işgalinin

meşruiyetini ve sınırlarını tespit etmeye çalışacağız. Antlaşmanın 4.Kısmı (65.-83. maddeleri) İzmir konusunda alınan kararlara ayrılmıştır (Erim, 1953: 552-557).

Sevr Antlaşması'nın 66. maddesiyle İzmir şehrinin coğrafi hudutları belirlenmiştir. Buna göre kabaca Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama'yı da içine alan bölge İzmir şehri ile birlikte anılmıştır. 67. madde ise belirlenen bu arazinin hududunu tayin etmek üzere antlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakip 15 gün içinde İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri tarafından tayin edilecek üç ve Yunanistan hükümeti ile Osmanlı hükümeti taraflarından tayin edilecek birer azadan mürekkep bir komisyonun kurulacağı belirtilmiştir. 68. maddede İzmir şehri ile belirlenen arazinin Türkiye'den ayrılan araziden sayılmayacağı belirtilmiştir.

69. maddede ise İzmir şehri ile 66. maddede açıklanan arazinin Osmanlı hâkimiyeti altında kalacağı; ancak Osmanlı Devleti'nin İzmir şehri ile belirlenen arazi üzerindeki hâkimiyet haklarının icrasını Yunan hükümetine devredeceği; bu hâkimiyetin alâmeti olarak Osmanlı sancağının daimî surette şehrin dışındaki bir istihkâmı üzerine asılacağı ifade edilmiştir. Bu hükmü tamamlamak üzere 70. maddede Yunanistan Hükümeti'nin İzmir şehriyle açıklanan arazinin idaresinden sorumlu olacağı ve bu idareyi görevlendirilecek özel bir heyet marifetiyle icra edeceği açıklanmıştır.

71. maddeye göre: Yunanistan İzmir şehriyle açıklanan arazi dahilinde asayiş ve güvenliğin muhafazası için lâzım gelen askeri kuvvetleri bulundurmak hakkını haiz olacaktır.

72. maddeye göre: Irk, lisan veyahut din itibariyle azınlıklar dahil olmak üzere bütün ahalinin nispi temsil esasına göre yapılacak seçim ile mahalli bir parlamento kurulacaktır. Yunanistan hükümeti işbu antlaşmanın uygulanmasından itibaren 6 ay zarfında Cemiyet-i Akvam'a bir seçim usulü projesi takdimine mecbur olacak ve işbu proje Cemiyet-i Akvam Meclisi tarafından tasvip edildikten sonra icraya konulabilecektir.

76. maddeye göre: Yunanistan hükümeti açıklanan hudut üzerinde bir gümrük hattı tesis edebilecek ve İzmir şehri ile açıklanan araziye Yunanistan'ın gümrük usulüne tabi tutabilecektir.

83. madde ise bu antlaşmanın uygulanmaya konulmasından itibaren 5 sene içerisinde 72. maddede açıklanan mahalli parlamentoda oy çokluğuna dayalı bir karar ile İzmir şehriyle açıklanan arazinin kesin olarak Yunanistan Krallığı'na ilhakını Cemiyet-i Akvam Meclisi'nden talep edebilecektir. Bu durumda Türkiye'nin hâkimiyet hakkının sona ereceği ve bu takdirde İzmir şehriyle açıklanan arazi üzerindeki bütün haklarından Yunanistan lehine feragat ettiğini şimdiden beyan ettiği ifade edilmiştir.

Görüldüğü gibi Sevr Antlaşması'nda bile İzmir, doğrudan Yunanistan'a bırakılmamış önemli bir şarta bağlanmıştır. Şayet hukuka uygun hareket edilmiş olsaydı plebisit için beş yıllık bir sürenin söz konusu edilmemesi gerekirdi. Yani halkın oyuna hemen başvurulabilirdi. Venizelos, İzmir ve genel olarak Batı Anadolu'da Rumların nüfusunun Türklerden çok olduğu iddiasını ileri sürerken İngiltere, Fransa ve İtalya bunun gerçek olmadığını pek ala biliyorlardı. Böyle bir hükmün yer almasının sebebi açıktır. Bölgede nüfus kesafeti Türklerin lehinedir (Turan, 2018: 21-27) ve bu durumun değiştirilmesi gerekmektedir. Yani İzmir'in Yunanistan'a bırakılması için buraların Türklerden arındırılması gerekmektedir. Söz konusu maddedeki şartın sadece İzmir'e münhasır kalmayacağı, İzmir dışındaki birçok yerin de Yunanlılara işgal ettirmek suretiyle en azından Türk direnişini kırmak isteyeceklerini söylememiz gerekmektedir. Nitekim Yunan işgali Anadolu dışında Trakya'ya da uzanmıştır. Balkan Harplerinde Bulgaristan ile Trakya'da ele geçirdikleri Osmanlı toprakları konusunda uzlaşmışlardı. Birinci Dünya Harbi'nde İtilaf Devletleri safında yer alan Bulgaristan'ın da yenilmesi Yunanistan'ın buraya yönelmesi ve daha rahat hareket etmesi için yeterli bir sebep olmuştur. Anadolu'da işgallere girişen Yunan ordusu, Trakya'da da harekete geçmiş ve 20 Temmuz 1920'de başlayan Yunan Taarruzu sonunda 24 Temmuz 1920'de Edirne'yi ele geçirmişlerdir. Aynen İzmir'in geleceği meselesinde olduğu gibi bölgenin işgali de geçici olmakla birlikte Trakya'nın kaderi Türkiye ile yapılacak barış antlaşması ile kesinleşecektir.

Trakya dışında Yunanistan'ın bu tarihe kadar Akdeniz'de ele geçirmiş olduğu adaların durumu da Sevr'de yer almıştır. Sevr Antlaşması'nın İzmir'le ilgili hükümlerinden sonra 5. Kısımında (84.-87.maddeler) Trakya ve Akdeniz adalarının nihai statüsü belirlenmiştir (Erim, 1953: 553-559).

84. maddeye göre: Bulgaristan'a tahsis edilmiş olan hudut mahfuz kalmak üzere Türkiye, eski Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa kıtasındaki Osmanlı hududunun ötesinde bulunan arazisi üzerindeki bütün haklarından ve tasarruflarından Yunanistan lehine feragat edecektir. Aynı maddeye göre: Marmara adaları Osmanlı hâkimiyetinin feragati keyfiyetine dahil değildir. Bundan başka Türkiye İmroz ve Bozcaada üzerindeki bütün hakları ve tasarruflarından Yunanistan lehine olarak feragat eder. Yunanistan'ın Akdeniz'in doğusundaki adaları ve Limni, Samotras, Midilli, Sakız, Sisam ile Nikarya adaları üzerindeki hâkimiyeti teyit edilmiştir. Ayrıca 85. maddede açıklanan hududu arazi üzerinde tayin etmek üzere bir komisyon kurulacağı belirtilmektedir.

86. maddeye göre: Edirne hakkında Yunanistan, ırk, lisan ve din itibariyle ahalinin ekseriyeti haricinde kalan sekenenin himayeleri konusunda lüzum görülecek ahkâmı, hususi bir antlaşmaya dercine muvafakat etmek suretiyle kabul eder.

Anlaşılacağı gibi Yunanistan'ın İzmir dışındaki Trakya'daki kazançları ile adalar konusundaki hakimiyet iddiaları da bu antlaşma ile teyit edilmiş oluyordu.

SONUÇ

İstiklal Harbi'nde Yunan işgallerinin meşruiyeti meselesinde ilk olarak işgallerin Mondros Mütarekesi ahkâmına uygun olarak yapılıp yapılmadığına bakmamız gerekmektedir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, İstanbul Hükümeti'nce protesto edilmişse de Mütarekede İzmir'in işgali ve işgalde Yunanlıların da bulunacaklarına dair bir kaydın bulunmaması düşünülmemiştir ve dile getirilmemiştir. Oysa bu husus işgallerde Yunanların bulunmamaları konusunda meşru bir gerekçe olabilirdi. Anlaşılacağı gibi müttefik devletler safında yer alan Yunanistan'ın diğer devletler gibi işgallere katılması zımnen meşru sayılmıştır. Türk makamlarınca da işgallerin Mütareke hükümlerine uygun olarak yapıldığı düşünülmüş olmalıdır. Mondros Mütarekesi imzalanırken Rauf Bey tarafından şifahi olarak işgallerde Yunanlıların bulunmalarını istemediklerine dair sözlerinin hukuken hiçbir geçerliliği olmadığı gibi 14 Mayıs 1919'da İzmir istihkâmlarının müştereken işgal edileceği zaman Türk makamlarının aynı istekte bulunmalarının da hiçbir anlamı yoktur. Nitekim Türk tarafının bu talepleri dikkate alınmamış, 13 Kasım 1918'de İstanbul'un işgaline müttefik kuvvetlerin yanı sıra Yunan kuvvetleri de katılmıştır. Aynı şekilde 14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinde müttefik kuvvetlerle birlikte Yunan askeri de yer almıştır. Gerek İzmir'in gerekse İzmir dışındaki yerlerin işgalinde Yunan kuvvetlerinin bulunmaması, Türk makamlarınca dile getirilmişse de hiçbir şekilde dikkate alınmamış ve Mondros Mütarekesi'nin meşhur 7. maddesi gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Yani Mondros'u imzalattıktan sonra işgallerde gösterilen gerekçe Mondros ahkâmı olmuştur. Meselenin hukuki olup olmadığına bakılmamıştır.

Sevr Antlaşması'nın meşruiyeti meselesi de zaman zaman tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevr Antlaşması, Devletlerarası hukuk veya galip devletlerin dayattıkları hukuk itibariyle meşru sayılmakta ise de bu antlaşmanın geçersiz olduğu iddiası haklı olarak Milli Mücadele hareketinin doğmasına vesile olmuştur. Milli Mücadele hareketi, Sevr'i hukuken geçerli veya geçersiz olduğu için değil içeriğini, antlaşmada yer alan hükümleri kabul edilemez bulduğu için reddetmiştir. Sadece reddetmekle kalınmamış, antlaşmayı imzalayanlar ve Saltanat Şurası'nda olumlu oy kullananlar da vatan haini ilan edilmiştir (Turan,

2020: 13-15) Burada bizi ilgilendiren husus Yunanistan'ın işgallerini meşrulaştıran ve sınırlarını belirleyen bir antlaşma olması itibariyle Sevr'de yer alan hükümlerdir.

Sevr Antlaşması'nda yer alan hükümlere bakılırsa Yunanistan, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonraki 15 aylık bir sürede işgal adına bütün gayretlerinin karşılığını 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması'nda fazlasıyla almış gözükmemektedir. Ancak antlaşmada yer alan hükümlerin her biri şarta bağlı hükümlerdir. İzmir'le ilgili hükümlere bakılırsa Yunanistan'ın ilhakı gerçekleştirilmesi için beş yıl beklemesi gerekecektir. Bu sürenin sonunda İzmir'de Wilson prensiplerinin öngördüğü gibi burada nüfus kesafetini sağlaması gerekecektir. Mesele müttefiklerinin isteklerini yerine getirmek adına İzmir'le sınırlı kalmayacak bütün Batı Anadolu'da Türklerle savaşmak zorunda kalacaktır. Yunanistan'ın ve Başbakan Venizelos'un tahmin edemedikleri asıl mesele Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Milli Mücadele hareketinin bu sürede teşkilatlanıp Yunan kuvvetlerine karşı direnmeleri ve başarılı olmalarıdır.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi'nde yenilmiş olsa da her millet gibi Türk milletinin de yaşama hakkı vardır. Self-determination ilkesi ve Wilson ilkeleri temelinde uygulanması gereken devletlerarası hukuk, galip devletlerin emperyalist amaçları sebebiyle Osmanlı mirasının yağmalanmasına dönüştüğü için Türk milletinin bağımsız bir devlet olarak yaşamasına izin verilmeyeceği anlaşılıyordu. Böyle bir dönemde gerçekleştirilen Milli Mücadele ile İstiklâl Harbi kazanılmış, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden tevarüs eden meseleler büyük oranda halledilmiş ve milli-bağımsız bir Türk devleti kurulmuştur. Böylece işgallerinin meşruiyetini galip devletlerin inşa ettikleri hukuktan alan Yunanlıların Anadolu macerası da son bulmuş, büyük acılar bırakarak çekip gitmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, F. (1997). "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X S. 38 (Temmuz) s.631-647
- Aybars, E. (1984). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını,
- Bayar, C. (1968) *Ben De Yazdım*, C.VI. İstanbul: Sabah Yayını
- Bayur, Y.H. (1973) *Türk Devleti'nin Dış Siyaseti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- Bilsel, M.C. (1998) *Lozan*, C. I, İstanbul: Sosyal Yayını

- Çelebi, M. (1993) “Milli Mücadelede İtalyan İşgalleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.IX, S.26, Ankara: s. 395-416.
- Çelebi, M. (2008) “Menteşe Sancağı’nda İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkiler”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 21. (Güz) s.81-96.
- Demirhan, H. (2019) “Yunanistan’ın İzmir’i İşgalinde İngiltere’nin Rolü”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XVIII, S. 4. S.1515-1536
- Demirhan, H. (2019) “Paris Barış Konferansı’nda (1919) Yunanistan’ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu’nun İşgal Kararının Alınması”, *Asia Minor Studies International Journal of Social Sciences*, C. VII, S. 2 (Temmuz) s.201-219
- Erim, N. (1953) *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)* C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- Gaulis, B-G. (1981) *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, (C. Yazansoy Çev.) İstanbul: Sebat Matbaası
- Hatipoğlu M. (1988) *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını
- Jaeschke, G. (1991) *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (C. Köprülü Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- Karadağ, R. (2015) *Şark Meselesi*, İstanbul: Truva Yayını
- Karpat, K.H. (2004) *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, (R. Boztemur Çev.) Ankara: İmge Yayınevi
- Kodaman, B. (1983) *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid’in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul: Orkun Yayınevi
- Köylü, M. (2015) “Yunan Siyasi Tarihinde Siyasal Çalkantıların (1909- 1922) İstiklal Harbine Etkisi”, *Toros Üniversitesi, İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.II, S. 4, (Aralık) Mersin: s.31-55.
- Kurat, Y.T. (1986) *Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kurtuluş Savaşımız*, (1973) Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayını.

- Küçük, C. (1979) “Şark Meselesi Hakkında Önemli bir Vesika”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Ord.Prof.Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, İstanbul: s. 607-638.
- McMillan, M. (2004) *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi* (B. Dişbudak Çev.) Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Smith, M. L. (1978) *Anadolu Üzerindeki Göz*, (H. İnal Çev.) İstanbul: Hürriyet yayınları
- Soysal, İ. (1989) *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I, (1920-1945) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Şimşir, B. (1992) *İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1919-1938)*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- Turan, M. (2009) “Birinci Dünya Savaşı’na Giden Yolda Osmanlı Devleti’nin Tasfiyesi” *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXIX, Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı (Temmuz), Ankara: s.1070-19093.
- Turan, M. (2014) *Siyasi ve Hukuki Açidan Milli Mücadele, 30 Ekim 1918-24 Temmuz, 1923*, Ankara: Berikan yayınevi.
- Turan, M. (2018) *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını,
- Turan, M. (2020) “Milli Mücadele'nin Hukuki Gerekçeleri ve Temsil Çabaları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, C.XII, S.2, Ankara: s.1-20.
- Turan, M.-Gülbüz, M. (2006) Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı”, *Uluslararası Suçlar ve Tarihi*, S. 1 (Yaz), Ankara: s.9-42.
- Ünal, T. (1974) *1700'den 1958'e Kadar Türk Siyasi Tarihi*, Ankara: Kutluğ Yayını.
- Yellice, G. (2016) “Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale'den Milli Bölünmeye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XVI, S.32 (Bahar); s. 205-242.